

OAMENII LOCULUI - AV. FLAVIU TUDOR DAN

Mircea Gelu BUTA

1. Familia preotului Eliseu Dan

Avocatul Flaviu Tudor Dan s-a născut în ziua de 6 aprilie 1901 în familia preotului Eliseu Iulian Dan¹ din comuna Susenii Bârgăului. Mama, pe numele de fată Maria Branea (n. 1872), era fiica preotului ortodox Ioan (Iancu) Branea din Măierău, azi Aluniș, jud. Mureș. Prin această căsătorie, s-au stabilit legături de rudenie cu patru familii renumite de preoți și dascăli de pe Valea Mureșului Superior: Branea, Brâncoveanu, Șagău și Nicolescu².

Din căsătoria celor doi au rezultat mai mulți copii: **Traian** (n. 1890), fost ofițer combatant în Primul Război Mondial pe frontul din Moldova; **Adrian** (1892–1967), mecanic, domiciliat în Ilva Mică, muncitor la Uzina IPIL, a fost membru activ P.M.R.; **Felicia**, căsătorită cu Neagu Sabin, farmacist în orașul

¹ Eliseu Iulian Dan (1859–1927) s-a născut în comuna Susenii Bârgăului dintr-o familie cu tradiții grănicerești. A fost fiul lui Cirilă Dan din Josenii Bârgăului și al Mariei (n. Buta) din Mijlocenii Bârgăului. Clasele primare le-a urmat la școala din Susenii Bârgăului și la triviala din Prundul Bârgăului (1864–1865); Școala normală și gimnaziul la Năsăud (1866–1878); Seminarul teologic ortodox de la Sibiu (1878–1881). În anul 1882 a susținut la Sibiu examenul de calificare pentru învățător. Între anii 1884–1897 a funcționat ca învățător la Școala trivială din Prundu Bârgăului. Împreună cu încă trei colegi învățători au fost suspendați din învățământ timp de 11 luni (dec. 1893 – oct. 1894) pe motiv că au sprijinit, prin luări de poziție în ziarul „*Tribuna*”, ideile „*Replicii*” lui Aurel C. Popovici și N. Roman, aflați atunci în proces cu autoritățile statului. De fapt, Eliseu I. Dan a fost un personaj activ în răspândirea ideilor „*Memorandumului*” (1892), în rândul locuitorilor de pe Valea Bârgăului. În septembrie 1897 s-a pensionat din învățământ, iar în anul următor a preluat Parohia Susenii Bârgăului, rămasă vacantă prin decesul preotului ortodox Ioan Orban, demnitate pe care o va onora timp de 30 de ani. Notorietatea de care s-a bucurat a făcut să fie ales în numeroase organisme administrative, sociale și culturale: Adunarea municipală a Comitatului Bistrița – Năsăud (Consiliul județean de azi (n.n.) și Comitetul fondurilor grănicerești năsăudene. Toate aceste activități se grefează pe calitatea sa de membru al Partidului Național Român (PNR), fiind responsabil cu activitatea acestuia pe Valea Bârgăului. Îi mai întâlnim numele în cadrul: Societății „*Transilvania*” (1891–1900) cu sediul în Prundu Bârgăului; „*Societatea pentru Fond de Teatru Român*” (1902); Banca de împrumut „*Speranța*”. În luna noiembrie 1918, a fost ales din partea Cercului Năsăud delegat cu drept de vot la Marea Adunare de la Alba Iulia. În anul 1925 a trimis o scrisoare deputatului Victor Moldovan în care justifică hotărârea de a se înscrie în Liga Apărării Național-creștine a lui Octavian Goga. A trecut la cele veșnice în ziua de 27 aprilie 1927, fiind înmormântat alături de soția sa în cimitirul bisericii din Susenii Bârgăului. Vezi Ovidiu Olimpiu Dan, „*Eliseu I. Dan: Am pus și eu umărul la realizarea Marii Uniri*”, în „*Răsunetul*”, 2 aug. 2018, p. 2.

² *Ibidem*.

Târgu Mureș; **Crișan**, funcționar la cooperativa „REGNA”; **Viorel**, farmacist în orașul Timișoara, membru P.M.R.; **Zoe**, funcționară la Episcopia Ortodoxă din Alba Iulia, membră P.M.R.

Cel mai mic dintre frați, **Flaviu Tudor Dan** a urmat cursurile școlii primare în comuna natală, după care s-a înscris la Liceul Grăniceresc din Năsăud. În anul 1914 s-a refugiat în Regatul României la București, unde s-a angajat funcționar în biroul avocaților Hilsch. După terminarea războiului s-a reîntors la Năsăud, unde și-a completat studiile și a susținut examenul de bacalaureat. În anul 1923 s-a înscris la Facultatea de Drept din Cluj, pe care o absolvă în anul 1926, examenul de Licență susținându-l un an mai târziu. În anul 1929 s-a căsătorit cu profesoara Virginia Pretosu, fiică de funcționar. În urma căsătoriei s-a născut o fetiță cu numele Ruxandra, care a urmat cursurile Institutului de Industrie Alimentară din București. Ulterior a devenit ingineră la Interprinderea Regională „Vin-Alcool” din Cluj. Soția a decedat în anul 1935. În anul 1941 s-a recăsătorit cu Elena Ciuta din Bistrița, care avea o fată din prima căsătorie. Aceasta provenea din familia Av. Demetriu Ciuta (1859–1913) din Rebrîșoara, care, deschizându-și un birou de avocatură în orașul Bistrița, s-a făcut remarcat pentru apărarea drepturilor românilor în litigiile cu autoritățile comitatului și comunitățile săsești. A avut merite nepieritoare, alături de avocatul Dănilă Lica, în intrarea românilor în cetate, prin cumpărarea bisericii minoriților din Piața Rossmarkt (Piața Unirii)³. A fost proprietarul impozantei clădiri din partea de jos a Spitalgasse (azi, str. Gheorghe Șincai), pe care a construit-o în jurul anului 1900. Aceasta avea la parter 21 de încăperi, iar la etaj, 28 încăperi. La 19 decembrie 1930, familia a vândut-o contra sumei de 3.645.000 lei, în favoarea Statului Român, Direcția Generală a Poștelor, Telegrafelor și Telefonoanelor, iar contractul a fost autentificat la Tribunalul Ilfov – secția Notariat⁴.

2. Activitatea politică desfășurată de Av. Flaviu Tudor Dan

Între anii 1923–1926, pe când se afla student la Facultatea de Drept din Cluj, tânărul Flaviu Tudor Dan s-a înscris în Organizația de tineret a Partidului Național Țărănesc Maniu, care de-a lungul perioadei interbelice s-a dovedit a fi una dinamică și preocupată de primenirea partidului, atât sub raport ideologic, cât și al cadrelor sale. În Ardeal, tineretul Partidului Național a început să se organizeze încă din primăvara anului 1926, deci înainte de fuziunea cu Partidul Țărănesc. Ei se intitulau a fi gruparea „Chemarea”. Inițiativa se pare că i-a aparținut fruntașului politic Alexandru Vaida Voevod⁵. Așa se explică faptul că unul dintre principalii semnatari ai apelului „chemăriștilor” a fost chiar fiul său, Mircea Vaida Voevod, iar președintele comitetelor de

³ Desele lor luări de poziție în apărarea cauzei românilor, în protocoalele de ședințe a Congregației Comitatense din perioada 1877–1918. Menționăm că pentru anii 1879, 1882, 1883, 1885, 1886, 1892, 1893, 1894, 1901, 1902, acestea sunt redactate și în limba română, ceea ce poate fi argumentul activității acestui comitet; A.N.B-N, fond *Prefectura județului Năsăud*, registre inv. 3, 4, 5, 7, 8, 13, 16, 18, 33, 37.

⁴ Ioan Mureșan, Adrian Onofreiu, *Primarii Bistriței*, op. cit., p. 141

⁵ Ioan Scurtu, *Istoria Partidului Național Țărănesc*, Ed. Enciclopedică, București, 1994, pp. 43–44.

aranjare a petrecerilor caritabile ale tineretului era Elena, soția lui Alexandru Vaida Voevod. Gruparea a apărut ca o reacție morală la „fripturism”, care, în opinia președintelui P.N.R., Iuliu Maniu, amenința viața politică „cu o dezechilibrare morală”⁶.

În campania de alegeri din anii 1928–1929, Av. Flaviu Tudor Dan și-a depus candidatura din partea P.N.Ț.-ului, fiind ales deputat de Năsăud. În această calitate a reușit să ocupe postul de șef serviciu contencios la Direcția Silvică Bistrița⁷, angrenându-se în disputele din jurul administrației și exploatarea averilor grănicerești. Cu ocazia Adunării Generale a Societății „REGNA”, propusă pentru ziua de 1 martie 1932, Av. Flaviu Tudor Dan a publicat broșura „Adevăruri cu privire la exploatarea pădurilor grănicerești de la Năsăud prin Societatea «REGNA»”⁸. După ce a arătat că fosta administrație sub stăpânirea ungurească a făcut fabrici de cherestea, linii ferate de peste 150 km, a clădit edificii pentru Direcția Silvică la Bistrița și pentru școli, biserici, primării, locuințe, se constată că a urmat numai jaf, nepricepere, ipocrizie, senilitate, minciună, ticăloșie, potlogării... care au provocat dezastrul averilor grănicerești. În continuare Av. Flaviu Tudor Dan a arătat bilanțurile false, afacerile cu plutăritul, cu lăzile care au dus la pierderi de milioane... La finalul adunării s-a hotărât „desființarea REGNEI și a Direcției Silvice și scrierea drepturilor de folosință a bunurilor pe seama comunele proprietare”⁹. Între timp guvernul Iorga a căzut, iar Regele l-a însărcinat pe Alexandru Vaida Voevod cu formarea noului guvern. Av. Tudor Dan, care a urmat fracțiunea „Vaida”, a reușit să-l convingă pe acesta să fie desființată numai Societatea „REGNA”, numindu-se ca lichidatoare Direcția Silvică¹⁰. Aceasta a nemulțumit gruparea de la „REGNA”, condusă de Av. Victor Șioldea.

În perioada 1929–1930 au fost întocmite formele legale pentru plata expropriilor de teren în vederea continuării lucrărilor la calea ferată Ilva Mică-Vatra Dornei. Cei care au intermediat operațiunea de încasare a banilor de către localnicii de la Regionala CFR Cluj, au fost Av. Balotă din Cluj și Av. Flaviu Tudor Dan¹¹. Totuși legea pentru construcția liniei ferate Ilva Mică-Vatra Dornei a fost publicată în Monitorul Oficial abia în luna aprilie 1934. În același an cu prilejul vizitei Regelui Carol al II-lea în ținutul Năsăudului, în data de

⁶ Iuliu Maniu, *Testament moral-politic*, București, 1991, p. 78.

⁷ C.N.S.A.S., Dos. 1735, vol. I, F. 1959, p. 16.

⁸ Victor Moldovan, *Memoriile unui politician din perioada interbelică*, Ed. Presa Universitară Clujeană, Cluj Napoca, 2013, pp. 270–272

⁹ *Ibidem*.

¹⁰ Anexă: Jurnalul nr. 692 din 16 VI. 1932 al Consiliului de Miniștri – n. V. M. „Prin Jurnalul Consiliului de Miniștri Nr. 692 din 16 iunie 1932, se aprobă propunerea pentru desființarea societății Regna din Bistrița și numește ca lichidator, Direcția Silvică Bistrița, care administrează fondul grăniceresc, în baza legilor în vigoare și care va prelua activul și pasivul acestei societăți, sub beneficiul de inventar, până la completa lichidare. Lichidarea se va face în conformitate cu avizul Consiliului Superior al administrării întreprinderilor publice, ținând seama de codul comercial și de legile de lichidare judiciare în vigoare”; vezi și „Monitorul Oficial”, nr. 145, 23 iunie 1932, pp. 3.954–3955.

¹¹ C.N.S.A.S., Dos. 49918.

10 iulie 1934 s-a organizat în comuna Ilva Mică o festivitate de inaugurare a începerii lucrărilor¹².

După ce în anul 1927 Dr. Nicolae Lupu și adepții săi au părăsit P.N.Ț. formând un Partid Țărănesc propriu a cărui program nu se deosebea esențial de cel al lui Iuliu Maniu, în anul 1934, acesta a revenit în rândurile Partidului Național Țărănesc. Cu unele tergiversări, conducerea centrală a P.N.Ț. a cerut filialelor județene să valideze această fuziune. În județul Năsăud, în ziua de 10 martie 1935, a fost convocată ședința extraordinară a delegației P.N.Ț. la care au participat Dr. Vasile Butta – vicepreședintele organizației județene; Dr. Flaviu Tudor Dan – secretarul organizației județene; Nicolae Moldovan – secretar; Dr. Arghir Popa – casier; Enea Ciupe – președintele organizației de tineret; Pr. Ioan Petringel; Dr. Leon Bârsan; Ioan Sas; Emil Domide; Ilarie Avram; Ioan Bozga; Dumitru Zegrean; Iuliu Oprea și Toma Teodor. Pentru început a fost citită moțiunea din martie 1934 a P.N.Ț., precum și fragmente din cuvântările lui Ioan Mihalache, Iuliu Maniu și Dr. Nicolae Lupu, rostite cu ocazia fuziunii din 1934. În continuare Dr. Flaviu Tudor Dan, secretarul general al organizației județene Năsăud, și-a exprimat mâhnirea pentru că, deși s-a împlinit un an de la fuziune, rezultatele au fost dezamăgitoare, întrucât Dr. Nicolae Lupu în colaborare cu liberalii a continuat „știrbirea autorității ardelenilor și subminarea lor” (n.n. cu referire la Alexandru Vaida Voevod și Iuliu Maniu). De asemenea, acesta arată că circulara de fuziune dată de Ioan Mihalache ar fi trebuit semnată de Alexandru Vaida Voevod, președintele organizațiilor din Ardeal. În încheiere, cere președintelui partidului Ioan Mihalache să corijeze pe Dr. Nicolae Lupu „fiind că nu se poate tolera ieșirea nesocotită pe care o are față de ardeleni”¹³.

În cuvântul de răspuns, Nicolae Moldovan, fost vicepreședinte al organizației lupiste și autorul fuziunii în județul Năsăud, jignit de cuvintele adresate fostului său șef Dr. Nicolae Lupu, comunică celor prezenți că se desolidarizează de acțiunea unor membri din organizația județeană P.N.Ț. Năsăud și declară „că până la tragerea la răspundere a celor vinovați” nu va mai lua parte la niciun fel de manifestare a organizației județene a P.N.Ț și în semn de protest părăsește sala. În continuare a luat cuvântul Dr. Vasile Butta, vicepreședintele partidului, care a încercat să-l dojenească pe secretarul partidului Av. Flaviu Tudor Dan pentru că a încercat să tulbure liniștea din sânul organizației prin ieșirea avută, punând în pericol unitatea partidului. De asemenea a arătat că fuziunea a fost făcută în interesul național al poporului român.

Pentru moțiunea prezentată de Dr. Vasile Butta, au votat Dr. Arghir Popa, Ioan Sas, Ilarie Avram, Enea Ciupe, Emil Domide, Ioan Bozga. Cu punctul de vedere al secretarului Av. Flaviu Tudor Dan, au fost de acord Pr. Ioan Petringel, Dr. Leon Bârsan, Dumitru Zegrean, Iuliu Oprea. Într-un final, în urma voturilor primite a fost trimisă moțiunea președintelui Dr. Vasile Butta¹⁴.

¹² Florea Grapini, *Op. cit.*, p. 536.

¹³ C.N.S.A.S., Dos. 49918, Proces verbal 10 mart. 1935, Bistrița, în care este consemnată intervenția Dr. Tudor Dan referitoare la fuziunea cu fracțiunea P.N.Ț Dr. Nicolae Lupu.

¹⁴ C.N.S.A.S., Dos. 1735, vol. I, F. 105.

Intrând în conflict cu conducerea P.N.Ț.-ului, Av. Flaviu Tudor Dan a urmat fracțiunea „Vaida”.

În perioada 29 dec. 1937 - 10 feb. 1938, în timpul guvernului Goga¹⁵, Dr. Flaviu Tudor Dan a fost ales președinte al partidului Național Creștin în județul Năsăud¹⁶. Alături de acesta vor activa și alți membri ai P.N.Ț. Maniu: Pr. Ioan Petringel, Ioan Pleșca, Pavel Pleșca, Aurel Vânt, Ion Țărmure, Ioan Irimie, Ioan Olarițiu, Pavea Curea, Ioan Curea, Ioan Bumbu, Dr. Leon Scridon (fost deputat și ministru), Dr. Ionel Scridon (fost prefect), Dr. Octavian Budușan¹⁷.

Între anii 1933–1945 Av. Tudor Dan a ocupat funcția de șef al Serviciului administrativ al Societății „*Stamboli*” din Bistrița, proprietatea fraților Baruhoglu Isac și Baruhoglu Avram, de origine turcă. Stabiliți după Marea Unire la Bistrița, aceștia au reușit să achiziționeze o suprafață de 400 ha pământ în Bistrița, Satu Mare, Cernăuți, înființând o societate care se ocupa cu plantarea în mod rațional al plantărilor pomicole. În asociere cu Minas Castridis, grec constantinopolitan, stabilit și el cu familia la Bistrița, au dezvoltat exportul de fructe în Ungaria și Austria. Aceștia au mai deținut la Bistrița o fabrică de marmeladă. Proprietățile imobiliare ale fraților Baruhoglu au fost pe str. Ungurească (str. Nicolae Titulescu), inițial casa a aparținut Av. Vlaicu și pe str. Croitorilor (str. Mihai Eminescu), cumpărată de la comerciantul armean Kapdebou. Este interesant faptul că în anul 1944, lagărul din Bistrița în care au fost internați evreii din Bistrița, Năsăud și Rodna, a fost organizat în perimetrul fermei „*Stamboli*” de pe dealul Burich, situată la 3–4 km de oraș.

După anul 1940, Av. Flaviu Tudor Dan în asociere cu subprefectul Szmolenszky Ladislav au dezvoltat exploatarea unei cariere de piatră în județul Bistrița-Năsăud¹⁸. Acest lucru a ridicat suspiciuni din partea autorităților române, considerându-l că nutrește sentimente promaghiare¹⁹.

Dintr-o notă din 5/4/1943 rezultă că Av. Flaviu Tudor Dan din Bistrița a luat legătura cu Gen. Iosif Iacobici din Armata Română, cu care a discutat diverse probleme referitoare la Ardealul cedat²⁰.

3. În Ardealul ocupat

În primăvara anului 1943, fam. Av. Ena și Flaviu Tudor Dan au sosit în capitala Regatului României, unde s-au cazat la Hotelul Athene Palace. În data de 8 aprilie au părăsit Bucureștiul mergând la Timișoara, apoi au vizitat orașele Lugoj, Arad, Sibiu, ajungând în ziua de 13 aprilie la Alba Iulia, unde

¹⁵ Guvernul Octavian Goga a fost un consiliu de miniștri care a guvernat România în perioada 29 decembrie 1937 - 10 februarie 1938. A fost un guvern minoritar, Partidul Național Creștin, formațiunea extremistă a lui Octavian Goga, clasându-se la alegeri pe locul al patrulea, cu 9,5% din voturi.

¹⁶ Pr. Dan Eliseu din Susenii Bârgăului, tatăl av. Flaviu Tudor Dan, se înscrișese în „*Liga Apărării Național-Creștine*” a lui A.C. Cuza în anul 1925. Există o scrisoare a lui Dan Eliseu către deputatul Victor Moldovan în care îi explică motivele pentru care a făcut acest gest.

¹⁷ C.N.S.A.S., Dos. 1735, vol. I, F. 108,

¹⁸ C.N.S.A.S., Dos. 49918, F. 49.

¹⁹ C.N.S.A.S., Dos. 49918, F. 66.

²⁰ C.N.S.A.S., Dos. 49918, F. 53.

au vizitat-o pe Zoe Dan, funcționară la Vicariatul Episcopal Ortodox din Alba Iulia. În ziua de 14 apr., fam. Av. Ena și Flaviu Tudor Dan au plecat cu mașina No. 1. Turda, proprietatea Prefecturii județului Cluj-Turda, la punctul de frontieră Feleac, unde au fost așteptați de mașina Consulatului Român din Cluj²¹.

În timpul administrației hortiste, Av. Flaviu Tudor Dan a fost arestat de mai multe ori, fiind bănuțit de legături cu autoritățile române din Regat. Ultima reținere a fost în luna octombrie 1944. Din grupul celor arestați făceau parte: pr. Simion Pop – vicarul din Năsăud, Leonida Pop – profesor de liceu, av. Flaviu Tudor Dan, fost deputat, Dr. Leon Mihăiesi – prim pretor județean, Alexandru Madjaru – directorul Băncii Industrial-Comerciale, preotul Augustin Pop din Mijloceni Bârgăului, precum și fruntași ai satelor de pe Someș și Valea Bârgăului, în total 22 de inși.

Rememorând acele vremuri, Dr. Iulian Chitul, fostul medic-șef județean își amintește: *„Îngrămădiți pe podea, detenția lor devenise un chin neputând să doarmă din lipsă de spațiu și aer respirabil. În cele 12 zile de când au fost sechestrați aici, încăperea nu a fost aerisită niciodată, atmosfera era sufocantă. Era interzisă primirea pachetelor cu hrană. Flămânzi, murdari de la podelele putrede pe care erau obligați să stea, viața le devenise insuportabilă.*

Știam de suferințele zilnice ale acestor vitregiți ai soartei, de la medicul Leon Bârsan ce-i vizitase și care se declarase neputincios în ceea ce privește ajutorul imperios ce ar trebui acordat acestora. Soția Dr. Tudor Dan, fostă colegă de școală a fūicei mele Lucia, venea pe la noi zilnic plângându-mi-se și solicitându-mi sprijinul.

I-am spus că pe prefectul maghiar de atunci nu-l cunoșteam și era puțin probabil să pot interveni cu eficiență în favoarea acestora. Într-o dimineață vine biata Ena (Ciuta) vine la mine spunându-mi că de dimineață un locotenent ce-i avea în pază pe deținuți le confiscase acestora sculele de bărbierit, afirmând că ei oricum nu vor mai avea nevoie de ele, deci cu alte cuvinte le spusese că sunt condamnați la moarte. Ea acum mă implora să intervin pentru a salva viața acestor nevinovați osândiți la moarte. Disperat am înțeles gravitatea situației și am chibzuit că este necesar să fiu sprijinit în intervențiile mele și de un fruntaș local agreeat de autoritățile maghiare. Așa că l-am contactat pe colonelul Teodor Sbârcea, care urma să vină cu mine pentru a interveni pe lângă protopopul reformat Zsigmond ce era și senator, un om cu mare influență la autoritățile ungare. Speram ca intervenția mea să fie favorabilă ținând cont de relațiile amiabile dintre mine și protopop, dar mai ales de stima și respectul reciproc pe care ni-l purtam.

Împreună cu colonelul stăteam la poarta închisă de la domiciliul protopopului de peste o oră și jumătate fără a ni se răspunde. Abia după ce mă despărțisem de colonel în plimbarea mea spre gară avui surpriza să-l întâlnesc pe Fleischer-Alee. Zâmbind, dăm mâna ca doi buni cunoscuți, spunându-i că l-am căutat acasă cu colonelul Sbârcea, nerăspunzându-mi nimeni.

– Îmi pare rău domnule doctor primar că nu am fost acasă să vă primesc. Ai mei știu că atunci când nu sunt acasă nu trebuie să primească pe nimeni, deoarece intervențiile multora sunt greu suportabile.

²¹ C.N.S.A.S., Dos. 15225.s., F. 15382.

Îi spun că și eu tot o intervenție doresc să fac.

– În ceea ce vă privește domnule medic primar, ori ce poate fi rezolvat la nivelul meu de competență, vă asigur de întreaga mea bunăvoință, sprijin și interes.

– Nu e vorba despre mine, domnule senator-protopop, ca să cunoașteți ches-tiunea în care solicit intervenția dumneavoastră, vă întreb în ce calitate sunt deținuți mai mulți români fruntași de peste zece zile, într-o cameră insalubră din oraș?

– Da... da... aceia sunt deținuții statului...

– Așa?... zic eu... Da, numai că deținuții statului trebuie tratați cu o anu-mită decență, asigurându-le un minim de condiții umane, celor 22 de persoane ce sunt înghesuite într-o cameră de patru pe cinci metri, unde fără mobilier sunt obligați să stea lungiți pe podele ca pești în bute. Ba mai mult, un locotenent le-a luat până și scu-lele de bărbierit. Așa că vă rog să interveniți pe lângă domnul Foispân să facă demer-surile necesare la Ministerul de Interne și la Ministerul de Justiție pentru a fi puși în libertate acești oameni deoarece dacă se face cu ei o nelegiuire, atunci în partea sudică a Ardealului de sub administrație românească se va aplica aceeași procedură unor deți-nuți unguri. Cred că scopul nu este acesta de a se răspunde cu brutalități unor acte de barbarie și a se da frâu liber unor acte de ură de rasă ce pot genera mari suferințe ambelor părți. Idealul nostru reciproc trebuie să fie conviețuirea pașnică, respectarea drepturilor omului, asigurarea și acordarea tuturor libertăților cetățenești.

– Vă promit că voi depune toată diligentă și doresc să vă mulțumesc pentru șfatul Dumneavoastră, care mi se pare ca singura cale cinstită și onorantă pentru ambele părți pe care trebuie să pășim spre binele cetățenilor cinstiți.

Abia au trecut două ore de la discuția avută când mă trezesc la domiciliul meu cu protopopul Zsigmond, ce bucuros îmi spuse pe nerăsuflute:

– Vin acum de la Foispân și spre marea mea bucurie am isprăvit bine. Am spus acestuia cele discutate de noi, după care acesta a luat legătură cu Ministerul de Interne care v-a acceptat propunerea, urmând ca aceasta să fie aprobată și de Ministerul de Justiție și de cel al Apărării. De altfel, s-a și hotărât deja ca de mâine să fie eliberați zilnic câte doi deținuți de dimineață și alți doi după masă, pentru a se evita astfel reac-țiile de masă ale orașenilor.

– Vă mulțumesc domnule Protopop, pentru ceea ce am făcut noi astăzi. Sunt convins că am făcut «un demers istoric», un pas spre buna înțelegere dintre români și maghiarii onești cetățeni ai acestei țări”²².

3. Pacostea comunistă

În toamna anului 1944, după intrarea trupelor sovietice în orașul Bistrița, Av. Flaviu Tudor Dan a ocupat postul de Comisar suprem al jan-darmeriei Bistrița, la propunerea Comandantului militar sovietic, Lt. Major Cerbacoff și Comandantului Iațcul, fiind însărcinat cu menținerea ordinii în oraș și județ. Situația era deosebit de grea, întrucât mulți cetățeni sași au fost evacuați de trupele germane în retragere spre apus, abandonându-și bunurile. După câteva luni acesta a fost înlocuit de către Comandantul sovietic județean, maiorul Sebacovschi, funcția fiind preluată de Av. Gavrilă Ceuca. La alegerile

²² Ibidem, pp. 44–46.

parlamentare din anul 1946, Av. Flaviu Tudor Dan a participat activ la revenirea Partidului Național Țărănesc (Maniu) în viața politică²³. Profitând de prezența ministrului Gheorghe Tătărescu în guvernul democrat²⁴, Av. Flaviu Tudor Dan a încercat să dețină legături amicale cu potențații zilei, invitându-i la partide de vânatoare. Este vorba despre Vasile Luca²⁵; Mihai Patriciu²⁶, șeful securității din Cluj; Stoica Iosif²⁷, secretarul comitetului județean Năsăud; Hodor Flaviu²⁸; Anton Șirlincan (prefect 1946–1948).

În anul 1947 a fost angajat la Societatea „Dunărea” București, care s-a desființat în anul 1948 prin lichidare²⁹.

În urma unor denunțuri calomnioase, în ziua de 28 oct. 1948, Biroul Judiciar al poliției Bistrița a eliberat Ordinul 3603/28 oct. 1948, de percheziție domiciliară la imobilul din Str. Gen. Grigore Bălan, nr. 3, Bistrița, proprietatea soților Flaviu Tudor Dan și Ena Dan, în scopul de a se găsi bunuri provenite din imobilele absenteiștilor³⁰.

În anul 1948, Av. Flaviu Tudor Dan a fost arestat și anchetat în dosarul „Grupului de evazionști Pretosu”, fiind cumnat cu Ion Pretosu, arestat pentru deținere ilegală de arme³¹. În luna iunie 1948, Ena Dan a trimis autorităților o scrisoare în care a cerut explicații pentru a afla de ce a fost reținut soțul său. În urma cercetărilor efectuate nu s-a stabilit că ar fi fost culpabil³². În ziua de 7 septembrie 1949, familia Ena și Tudor Dan s-au mutat temporar la București,

²³ Mircea Gelu Buta, „Orașul Bistrița în timpul administrației militare sovietice”, „Arhivele Bistriței”, Ed. Presa Universitară Clujeană, 2020, p. 8

²⁴ Narcis Dorin Ion, „Gheorghe Tătărescu și Partidul Național Liberal (1944–1948)”, București, Ed. Tritonic, 2003

²⁵ Vasile Luca (1898–1963) născut *László Luka*, a fost un activist și politician comunist român, originar din secuime, militant în ilegalitate, ulterior ministru de finanțe al României în perioada 5 nov. 1947–9 mart. 1952. După ce a ocupat una din cele mai importante poziții în regimul comunist recent instalat, a sfârșit ca deținut politic în închisoarea Aiud, victimă a epurărilor în spirit stalinist din propriul său partid. Vezi: Adrian Cioroianu, *Pe umerii lui Marx. O introducere în istoria comunismului românesc*, Editura Curtea Veche, București, 2005.

²⁶ Mihai Patriciu (n. 1909 – d. 1996) pe numele adevărat Mihai Weiss sau Grünsperger a fost un lider comunist român, fost colonel de Securitate. A lucrat ca inspector general la Regionala Cluj a Siguranței (1944–1948); director al DRSP Cluj (1948–1952). A fost destituit în cadrul epurărilor antisemite din 1952; în 1955 a fost numit director al Uzinei Metalurgice Reșița. Vezi: Liviu Plesa, „Căilăul Mihail Patriciu”, „Revista 22”, 11 dec. 2012

²⁷ Stoica Iosif de profesie electrician, membru de partid din octombrie 1944, secretar al Comitetului județean Năsăud, din iulie 1947. Vezi: Iosif Uilăcan, „Județeană Năsăud în primul an al revoluției socialiste”, „Revista Bistriței” XXV/2011, pp. 258–289

²⁸ Hodor Flaviu, medic de origine română, mic burghez, responsabil organizatoric, intrat în partid octombrie 1945; din oct. 1945 până în iulie 1946 responsabil resort sportiv, din iulie 1946 până în ian. 1947 secretar al Comitetului Județean al Blocului Partidelor Democratice, din ian. 1947 responsabil al secției organizatorice.

²⁹ C.N.S.A.S., Dos. 33205, vol. I, F. 13.

³⁰ C.N.S.A.S., Dos. 33205, vol. I, F. 122.

C.N.S.A.S., Dos. 49918, Proces verbal 28 oct. 1948, Bistrița, întocmit cu ocazia percheziției domiciliare

³¹ Căpitanul de jandarmi Ion Pretosu a fost anchetat în dosarul Organizației „Sumanele Negre”

³² C.N.S.A.S., Dos. 02460, F. 36.

cu speranța să obțină buletin și eventual un loc de muncă în capitală³³. Întrucât nu a fost posibil, Av. Flaviu Tudor Dan s-a angajat magazioner iar apoi contabil la Gostatul Nocrich, din județul Sibiu, iar soția Ena s-a stabilit la Sibiu. În anul 1950, după înființarea raionului Agnita, Av. Flaviu Tudor Dan a ocupat funcția de jurisconsult la U.R.C.C. (Uniunea Raională a Cooperativelor de Consum). În anul 1956 a fost transferat în aceeași calitate la U.R.C.C. Brașov, apoi la Trustul Gostat Brașov, pentru Gostat Agnita.

Din relatările informatorilor plasați în jurul său, reiese că Av. Flaviu Tudor Dan era un fin observator al situației politice internaționale și trăia cu speranța că puterile occidentale vor reuși să înlăture influența sovietică din Estul Europei, iar sistemul democratic va reveni la normal. În legătură cu scrisoarea semnată de Titel Petrescu³⁴ și Ionel Pop, Av. Flaviu Tudor Dan a relatat unor apropiați că este un fals pus la cale de comuniști „în propaganda lor deșănțată”³⁵.

În februarie 1957, Av. Flaviu Tudor Dan, într-o discuție cu președintele G.A.S. Agnita, s-a plâns că pe meleagurile românești, unde a fost deputat (n.n. Năsăud) „...Unde n-au existat decât vreo 4 familii de evrei și 12 de unguri, astăzi conducătorii acestei regiuni, a pus pe una cu nume Palocsay Iuliana din Cluj... ăștia sunt deputații lor de astăzi care ajută poporul, nu noi care într-adevăr eram aleși și zilnic eram cu ei”³⁶.

În luna decembrie 1957, Av. Flaviu Tudor Dan a fost interceptat povestind celor din jur despre pățaniile lui vânătoarești. Cu această ocazie a mărturisit că cea mai frumoasă vânătoare a făcut-o în anul 1922, în timpul încoronării fostului rege Ferdinand, când nu s-a dus la Alba Iulia în semn de opoziție față

³³ C.N.S.A.S., Dos. 49918, F. 59.

³⁴ Constantin Titel Petrescu (1888-1957) a fost un politician român, lider al Partidului Social-Democrat din România, care s-a opus absorbirii partidului său de către Partidul Comunist Român. În calitatea de conducător al PSD, a luat parte la pregătirea Loviturii de stat de la 23 august 1944, fiind numit ministru politic fără portofoliu în primul guvern Sănătescu, la 23 august 1944, demnitate deținută până la 4 noiembrie 1944. După congresul PSD din martie 1946, care a hotărât participarea la alegeri pe liste comune cu PCR, Constantin Titel Petrescu a înființat Partidul Social-Democrat Independent. A condus ziarul democrat *Libertatea*. A fost arestat la 6 mai 1948. Condamnat la muncă silnică pe viață, Constantin Titel Petrescu este purtat din temniță în temniță, supus la torturi, înfometat și distrus fizic. Anul 1955 a fost cel mai chinuitor pentru liderul social-democrat. Sleit de puteri, grav bolnav, îmbătrânit, Constantin Titel Petrescu se afla în pragul morții. În această stare de nedescris, în feb. 1955 a fost dus de la închisoarea din Sighet la Securitatea din București, unde i s-a cerut să semneze o scrisoare contrafăcută ce urma să fie publicată în ziarul comunist *Scînteia*, drept preț al eliberării sale. Cu demnitate, Titel Petrescu a refuzat să semneze textul. Drept urmare, a fost retrimis la Sighet, unde a fost supus unor noi maltratări. În nov. 1955, aproape în stare de inconștiență, deținutul dus iarăși la București a cedat presiunilor și a semnat textul scrisorii, în schimbul asigurării că toți social-democrații aflați în închisori vor fi eliberați. După ce a fost pus în libertate, Constantin Titel Petrescu și-a petrecut restul zilelor în spital, bolnav de scorbut și TBC, stingându-se din viață la 2 sept. 1957, fiind înmormântat la Cimitirul Bellu din Capitală. Vezi C.N.S.A.S. Dos. 40006, vol., nr. 19; C.N.S.A.S. Dos. 33205, F. 68.

³⁵ C.N.S.A.S. Dos. 33205, vol. I, F. 68.

³⁶ C.N.S.A.S., Dos. 33205, Vol. I, F. 60.

de Casa Reglă și de liberali. De asemenea, și-a amintit că în anul 1937 l-a invitat pe regele Carol II la o vânătoare de urși în județul Năsăud³⁷.

În luna august 1958, Av. Flaviu Tudor Dan a fost arestat de către organele M.A.I. și trimis să fie judecat la Tribunalul Militar Brașov, unde, cu sentința nr. 832/1958, a fost condamnat la 6 ani de închisoare corecțională pentru delictul de uneltire contra ordinii sociale prin agitație³⁸. A fost internat în Penitenciarul Botoșani, inițial în camera 70. În urma programului de reeducare, atitudinea deținuților față de noul regim politic a devenit, cel puțin declarativ, favorabilă. Iată relatarea unui informator despre deținutul Flaviu Tudor Dan: „Deținutul Dan. Fl. Tudor, de la camera nr. 35, a recunoscut și el că în condițiile actuale, după cele ce a citit și văzut, țara noastră nu mai avea vechea înfățișare, și că într-adevăr nimeni nu ar fi putut face, ce a făcut azi regimul comunist. În ceea ce privește contactul pe care l-am avut la club cu anumiți deținuți, mi-am dat seama că la foarte mulți deținuți li s-au schimbat vederile...”³⁹.

Un an mai târziu, „politrucul” penitenciarului raportează progresele obținute în reeducarea deținuților. Astfel, deținutul Flaviu Tudor Dan a ajuns la concluzia că pe vremea partidelor istorice, șefii de partid nu erau pregătiți științific, așa cum se întâmplă astăzi. În general, deținuții sunt de acord cu realitatea înfăptuirilor regimului socialist, având față de acesta cuvinte de laudă.

O profundă impresie a făcut asupra deținuților mesajul de Anul Nou adresat de Tovarășul Hrușciiov conducătorilor statelor din lume: „El a fost citit cu multă atenție deținuților, toți fiind de acord că aduce o importantă contribuție la efortul de destindere și toți au privit cu deosebită îngrijorare către reacțiunile pe care le va naște în lagărul patriotic. Unanimă a fost apariția că de data aceasta se va ajunge la netezirea contradicțiilor dintre cele două tabere: rezultatele de până acum dovedindu-se însă nesatisfăcătoare, dat frâu liber din nou dezamăgirii și tinerilor pentru viitor. Deținuții din camera 70, nu văd decât soluția conviețuirii pașnice ca fiind singura care le va garanta libertatea și le va permite încadrarea în viața nouă ce s-a născut și se dezvoltă înfloritoare în țara noastră”⁴⁰.

În luna aprilie 1964, Av. Flaviu Tudor Dan a fost grațiat de restul pedepsei și pus în libertate, iar în luna noiembrie a primit buletin de Cluj, fiind primit în spațiu locativ al fetei sale, Ruxandra Martin, din str. Andy-Endre, nr. 11-13, Cluj⁴¹.

În luna februarie 1965, Av. Flaviu Tudor Dan a adresat un memoriu Comandantului Miliției Regionale Cluj, în care arăta că anchetatorii de la Procuratura Militară Brașov-Codlea au avut la îndemână „un dosar voluminos, care a conținut numai date culese asupra activității mele din trecute și care conține multe neadevăruri...”. În final anexează o serie de dovezi și roagă să se dispună verificarea lor întrucât ele corespund adevărului. De asemenea roagă a primi tot sprijinul, pentru a se putea încadra în câmpul muncii, unde, până în prezent

³⁷ C.N.S.A.S., Dos. 33205, Vol. I, F. 47.

³⁸ C.N.S.A.S., Dos. 91175, F. 66.

³⁹ *Ibidem*, F. 92.

⁴⁰ *Ibidem*, F. 96.

⁴¹ C.N.S.A.S., Dos. 91175, F. 66.

nu a reușit. „...Cu toată vârsta înaintată, vreau să muncesc, vreau să-mi câștig existența singur, considerând că de pensie nu beneficiaz...”⁴².

După câteva luni de la depunerea memoriului, Av. Flaviu Tudor Dan a fost încadrat juristconsult la Trustul de Construcții Brașov, dar cu serviciul la un șantier din Sighet.

Aflat sub controlul organelor de securitate, Av. Flaviu Tudor Dan a fost mereu antrenat de „provocatori” în discuții cu tentă politică. Iată punctul său de vedere în legătură cu vecinii unguri: „...Cine știe ce le mai dă în cap la ungerii ăștia pentru ca să mai creeze vrajbă și discuții. Permanent se gândesc și speră să devină stăpâni în Transilvania și cred că această idee nu este abandonată nici de actualii conducători din Ungaria, cât sunt ei de tovarăși, căci lupul își schimbă părul dar năravul ba...Ceașescu este după cât îl știu, un om foarte ambițios și cu mult curaj, așa că știe cum să le rezolve și să se descurce”⁴³. În legătură cu situația internațională, acesta își exprima opinia că România trebuie să-și lege soarta de cea a Europei „...În primul rând de Franța care nu ne-a mințit niciodată....rușii de când cunoaștem istoria nu au ținut la interesele noastre indiferent de ce politică duc... englezii sunt niște politicieni care urmăresc doar profitul”⁴⁴.

În primăvara anul 1965, printr-o scrisoare trimisă din Cluj, Av. Flaviu Tudor Dan și-a atenționat soția ca să evite convorbirile telefonice, pentru că sunt urmărite de organele de securitate⁴⁵. Simțindu-se urmărit și fiind convins că corespondența îi este citită, caută să prezinte într-o scrisoare adresată vechiului camarad Av. Traian Loghin, stabilit în comuna Maieru, regiunea Cluj, statutul său de membru P.N.Ț. „...În anul 1946 nu am fost secretarul general al P.N.Ț. Nu am luat parte la propaganda pentru reușita propagandelor acestuia. Atât eu cât și tu, Traiane dragă, ne-am văzut de treabă. După 1935 am urmat fracțiunea «Vaida» și atât sub dictatura Carlistă cât și dominația hortistă ne-am făcut doar datoria...”⁴⁶.

Familia Av. Ena și Flaviu Tudor Dan nu au reușit să-și recupereze averea în timpul vieții. Își dorm somnul de veci în cavoul familiei construit de Av. Demetriu Ciuta în cimitirul ortodox de pe Dealul Dumitrei din Bistrița.

THE LOCALS - FLAVIU TUDOR DAN (ROMANIAN LAWYER)

Abstract

The study presents biographical notes of lawyer Flaviu Tudor Dan (1901-1985) from Bistrița. He was born into the family of the priest Eliseu Iulian Dan from Susenii Bărgăului. He attended primary school in his hometown and the gymnasium in Năsăud (*Gimnaziul Grăniceresc din Năsăud*). In 1923, he enrolled at the Faculty of Law in Cluj and graduated in 1926. He entered into the political world during his student

⁴² C.N.S.A.S, Dos. 91175, F. 67.

⁴³ C.N.S.A.S, Dos. 91175, F. 22.

⁴⁴ C.N.S.A.S, Dos. 91175, FF. 28-29.

⁴⁵ C.N.S.A.S, Dos. 91175, F. 42.

⁴⁶ C.N.S.A.S, Dos. 91175, F. 43.

years and worked in the youth organisation of the National Peasants' Party (*Partidul Național Țărănesc*).

In the electoral campaign between 1928–1929, Flaviu Tudor Dan submitted his candidacy on behalf of the National Peasants' Party (P.N.Ț.) and was elected deputy. In 1938 he was elected president of The Christian Democratic National Peasants' Party (*Partidul Național Creștin*) in Năsăud county. The period of the Horthy administration caused him too much pain. He was arrested many times and suspected of relations with the authorities in the Kingdom of Romania. The problems continued after communism was installed. He was convicted to six years of prison and seizure of assets for plotting against the social order. Flaviu Tudor Dan and his wife Ena (born Ciuta) slumber in peace in the orthodox cemetery at *Dealul Dumitrei* in Bistrița.

LES GENS DU LIEU - AV. FLAVIU TUDOR DAN

Résumé

L'étude présente des aspects de la biographie de l'avocat Flaviu Tudor Dan (1901–1985) de Bistrița. Il est né dans la famille du prêtre Eliseu Iulian Dan de Susenii Bârgăului. Il a fréquenté l'école primaire de sa ville natale et le lycée de Năsăud (*Gimnaziul Grăniceresc din Năsăud*). En 1923, il s'inscrit à la Faculté de droit de Cluj et obtient son diplôme en 1926. Ses années d'études marquent son entrée dans le monde politique, travaillant dans l'organisation de jeunesse du Parti national paysan (*Partidul Național Țărănesc*).

Lors de la campagne électorale de 1928–1929, Flaviu Tudor Dan présente sa candidature au nom du Parti national paysan (P.N.Ț.) et est élu député. En 1938, il est élu président du Parti national chrétien (*Partidul Național Creștin*) dans le département de Năsăud. La période de l'administration Horthy lui a causé trop de peine. Il a été arrêté plusieurs fois et soupçonné de liens avec les autorités du royaume de Roumanie. Les problèmes ont continué après l'installation du régime communiste. Il a été condamné à six ans de prison et à la saisie de ses biens pour complot contre l'ordre social. Flaviu Tudor Dan et sa femme Ena (née Ciuta) sommeillent en paix dans le cimetière orthodoxe de *Dealul Dumitrei* à Bistrița.

Av. Flaviu Tudor Dan (1901-1985)

Ena Ciuta (1908-1982)

Locuința din Bistrița care a aparținut av. Flaviu Tudor Dan.

III. VARIA
